

10. Савчин М. Духовна парадигма психології: монографія / Мирослав Савчин. – К.: Академвидав, 2013. – 252 с.
11. Фонтана Д. Ваш ребёнок растёт. / Д.Фонтана. – М.: Издательство «Новости», 1994. – 400 с.

В статье освещается теоретико-практическое значение проблемы исследования роли анималотерапии в психокоррекции агрессивности детей дошкольного возраста.

Рекомендации автора базируются на психолого-педагогическом опыте, отражённом в теоретических трудах отечественных и зарубежных психологов, а также и на личном опыте.

The article highlights the theoretical and practical aspects of the research of role of animaltherapy in psychocorrection of preschool children's aggressiveness. Author's recommendations are based on psychological and pedagogical experience, reflected in the theoretical works of native and foreign psychologists, as well as on personal experience.

Статтю подано до друку 13.06.2014.

©2014 р.

Н. О. Прядко (м. Чернігів)

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ АСПЕКТИ ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ПІЗНАВАЛЬНИХ ІНТЕРЕСІВ ПІДЛІТКІВ ДО ВИВЧЕННЯ ФІЗИКИ

Перед сучасним українським суспільством надзвичайно актуально постає проблема створення оптимальних умов для розвитку пізнавальної активності та пізнавальних інтересів підростаючої людини – якостей, без яких неможливе розкриття індивідуальності та повноцінний розвиток особистості. Життя в умовах ринкової економіки, інформаційного буму, використання новітніх технологій на виробництві та прискорений темп життя невідхильно вимагають від людини XXI століття активності і в першу чергу – активності у пізнанні.

Метою даної статті є аналіз психолого-педагогічних аспектів формування пізнавальних інтересів підлітків до вивчення фізики.

Виклад основного матеріалу. Система потреб та мотивів людини відображається у її інтересах. Психологи приділяли значну увагу вивченню інтересу. Так С.Л.Рубінштейн визначає *інтерес* як „зосередженість особистості на певному предметі думок, що викликають прагнення ближче ознайомитися з ним, глибше у нього проникнути, не випускати його з поля зору” [10, с. 525], а також, як „тенденцію або спрямованість особистості, що міститься у зосередженості її помислів на певному предметі” [10, с. 525]. Вчений вважає інтереси „специфічними мотивами культурної, зокрема, пізнавальної діяльності людини” [10, с. 525] та характеризує інтерес як „мотив, що діє внаслідок своєї усвідомленої значущості та емоційної привабливості” [10, с. 526].

Л.С.Виготський вважає інтерес рушійною силою дитячої поведінки, „вірним виразником інстинктивного прагнення, вказівкою на те, що діяльність дитини співпадає з її органічними потребами” [2, с. 101].

В.В.Волошина, Л.В.Долинська, Л.В.Лохвицька, визначають інтерес як „вибіркове навчально-пізнавальне ставлення особистості до предметів, явищ, подій довкілля, а також певних видів діяльності, які мають для неї життєве значення” [1, с. 12]. При цьому зазначають: „Інтерес, який базується на пошуковій діяльності, належить до пізнавального. Прагнення пізнати, пояснити незрозуміле, бажання проникнути в сутність предметів і явищ характеризують розвиток пізнавальних інтересів” [1, с. 12].

Пізнавальний інтерес вважається однією з головних умов, що спонукують дитину до пізнання, сприяють розвиткові пізнавальної активності учнів. Зокрема, Г.І. Щукіна визнає пізнавальний інтерес „одним з найбільш значущих факторів навчального процесу, вплив якого є безперечним як на створення світлої та радісної атмосфери навчання, так і на інтенсивність перебігу пізнавальної діяльності учнів” [12; с. 101]. Характеризуючи пізнавальний інтерес як важливий і сприятливий чинник навчання, дослідниця виділяє три досить загальні рівні його розвитку, що визначаються за наступними параметрами: 1) зверненість до об'єктів пізнання (фактів, процесів, закономірностей); 2) усталеність; 3) локалізованість; 4) усвідомленість.

П.О. Рудик, даючи визначення інтересу, стверджує, що його головною властивістю може бути лише стійке позитивне емоційне ставлення особистості до об'єкта. Почуття людини - відображення об'єктивної дійсності - є основою, серцевиною інтересу. Впливаючи на розум та волю, вони надають розумовим та вольовим актам зацікавленість або навпаки, гальмують їх. Унаслідок цього зачатки думок, початки намірів та рішень можуть бути підтримані, або заглушені. [11].

Таким чином, інтерес слід розглядати як складну якість особистості, що виражається в своєрідному й специфічному відображенні світу; усвідомлену й активну, емоційно насичену пізнавальну спрямованість особистості на об'єкт.

Інтерес - позитивна емоція, яку людина переживає частіше, ніж інші емоції. Інтерес грає винятково важливу мотиваційну роль у формуванні й розвитку навичок, умінь, інтелекту. Інтерес - єдина мотивація, що забезпечує працездатність людини. Емоція інтересу підвищує здатність людини до сприйняття й обробки інформації, що надходить із зовнішнього світу. Інтерес стимулює людину до дослідницької діяльності.

Інтерес дитини до оточуючого світу, який містить у собі величезні можливості для досліджень, маніпуляцій і навчання, значно полегшує процес розвитку в дитини когнітивних функцій і життєво важливих умінь. Роль емоції інтересу в розвитку знань, навичок і інтелекту незаперечна. Емоція інтересу забезпечує не тільки нормальний плин процесів сприйняття. Взаємозв'язки між емоцією інтересу і функціями мислення і пам'яті настільки різноманітні та тісні, що відсутність афективної підтримки з боку емоції інтересу загрожує розвитку інтелекту майже так само, як фізичне руйнування мозкової тканини. Мабуть, немає жодної навички, якою можна було б опанувати без участі інтересу – стверджує В.М.Онацький [8].

Аналізуючи значення емоції інтересу, дослідники вказують, що інтерес відіграє надзвичайно важливу роль у когнітивному розвитку й інтелектуальній діяльності індивіда. Інтерес направляє й підтримує інтелектуальну активність людини. Людина не в змозі повноцінно займатися якою-небудь справою, вивчати якийсь предмет, якщо це не викликає в неї інтересу. Звичайно, людина може зачувати факти, але таке навчання майже нічого не варте. Плідна, творча робота в будь-якій сфері вимагає величезної самовіддачі, а це можливо тільки в тому випадку, якщо людина відчуває інтерес до обраної діяльності. Саме взаємодія емоцій інтересу і радості утворює мотиваційну сферу творчої діяльності.

Отже, інтереси людей виникають і формуються в процесі діяльності і реалізуються в активних пошуках відповідей на питання, що виникають; є великою спонукальною силою для набуття все нових і нових знань, вмінь, навичок, творчості, розвитку обдарованості.

Пізнавальний інтерес - найважливіша сфера загального феномену інтересу. Пізнавальний інтерес можна охарактеризувати як вибірково спрямованість людини на пізнання предметів, явищ, подій оточуючого світу, що активізує психічні процеси, діяльність людини, її пізнавальні можливості.

Пізнавальний інтерес виступає в навчальному процесі в своїх різноманітних модифікаціях:

1. Пізнавальний інтерес як засіб навчання.
2. Пізнавальний інтерес як мотив навчальної діяльності.
3. Пізнавальний інтерес як стійка якість особистості [12].

Інтерес завжди переростає в мотив і стає навчальним спонуканням до пізнавальної активності. Так відбувається процес навчання і становлення особистості.

Підлітковий вік традиційно вважається найважчим у плані виховання. Головним змістом підліткового віку є перехід від дитинства до дорослості. Усе, що стосується розвитку, якісно перебудовується, виникають і формуються нові психологічні утворення. Зокрема, відбувається подальший розвиток психічних пізнавальних процесів у дитини та формування її особистості, в результаті чого відбувається зміна інтересів дитини. Вони стають більш диференційованими та стійкими. Дитина починає орієнтуватися на «доросле» життя.

При всій важливості спілкування з ровесниками, учителями і батьками, основу соціальної ситуації розвитку сучасного підлітка складає та проста й очевидна обставина, що він - школяр і тут головна вимога до підлітка - якісне засвоєння знань. Але навчальні інтереси вже не мають першочергового значення.

В.С. Мухіна відмічає сильні розбіжності в проявах пізнавальних інтересів підлітків. В одних вони характеризуються невизначеністю, мінливістю та ситуативністю. В інших проявляються стосовно вузького кола навчальних предметів, у третіх - більшості з них [7]. Проте в цілому дослідники відмічають у дітей в цьому віці достатньо низький рівень пізнавальних інтересів. У середньому лише 22 % школярів середніх класів мають стійкий інтерес до навчальних предметів. У більшості підлітків сформованого активного інтересу до навчання немає [5].

За даними опитування, тільки незначна частина учнів середніх класів не мають труднощів у навчанні. При цьому в будь-якому віці підлітки вбачають причини цих труднощів насамперед у собі, у власній поганій пам'яті, слабкій увазі, невмінні думати тощо. Другою за частотою згадуваною причиною труднощів у навчанні підлітки називають складність навчальної програми, окремих предметів. Старші вказують на цю причину рідше, ніж молодші. І третьою причиною, на думку підлітків, є професійна некомпетентність педагогів [3].

Але ще одна важлива проблема, пов'язана з галуззю навчання сучасних підлітків, полягає в цілковитому ігноруванні пізнавальної мотивації. Переживання щодо навчання посідають у молодших підлітків перше місце, у 8-класників - друге, у 9-класників - п'яте. Але переважна більшість цих переживань пов'язана зі шкільними балами - радість від високих, сум - від низьких. Для значної частини учнів (приблизно 54 %) характерним є переважання орієнтації не на одержання знань, а на оцінку [5].

Слід відмітити, що існують гендерні відмінності в характері пізнавальних інтересів: дівчатам притаманний інтерес до предметів гуманітарного циклу, а хлопцям - природничого [5].

Методика вивчення та формування пізнавальних інтересів учнів - це питання актуальне як для дослідження проблеми, так і для практики навчання та виховання. Навчання закладає основи пізнавальних інтересів, але не вичерпує собою всіх можливостей їх формування. У будь-якому виді діяльності є необхідне підґрунтя для формування пізнавального інтересу.

Оскільки в більшості підлітків немає активного інтересу до навчання взагалі й фізики зокрема, то завдання вчителя фізики полягає в проведенні цілеспрямованої роботи з його формування. В арсеналі методики навчання фізики є для цього багато методів і прийомів. Перш за все вчитель має бути особистістю, емоційно вести уроки і викладати матеріал так, щоб учні чекали уроку фізики.

Розвитку інтересу учнів до фізики сприятиме наведення цікавих фактів з історії науки, життя і діяльності вчених. Прикладом таких фактів може бути легенда про Архімеда.

Велику роль відіграє в цьому плані використання наочності (плакатів, схем, моделей тощо). Особливе значення має фізичний експеримент, різні його види: демонстраційний експеримент, фронтальні дослідження і лабораторні роботи. Останній час вчителі-новатори пропонують учням проводити домашні дослідження і лабораторні роботи.

Варто використовувати цікаві досліди, які дають неочікуваний учнями результат або викликають здивування. Це - гідростатичний парадокс, сплющування жерстяної банки атмосферним тиском тощо. На основі таких дослідів можна ввести учнів у проблемну ситуацію, виявити суперечності та з'ясувати їх суть.

Багато цікавих дослідів можна провести з простими приладами або підручними матеріалами. Зокрема, закон Паскаля можна продемонструвати з використанням пластикової пляшки. У різних місцях пляшки проколюють тонкі отвори і наповнюють її водою. При стисканні такої пляшки струмки води витікають з усіх отворів однаково інтенсивно. Такий дослід можна рекомендувати учням провести вдома. З такою пляшкою можна демонструвати явище невагомості. З пляшки, наповненої водою, струмені води витікають з отворів з різною інтенсивністю. Якщо ж пляшку відпустити, то вода з отворів не витікатиме.

Демонстраційні досліди на уроках показує сам учитель, учні лише спостерігають. Деякі вчителі дають можливість повторити дослід учням на перерві та виставляють прилади для досліду на наступному уроці, щоб учень, який відповідає з цього питання, міг відтворити дослід під час відповіді. Такий прийом сприяє формуванню інтересу до фізики.

Учні основної школи досить жваві, прагнуть себе чимось проявити. Цьому сприяє запровадження на уроках ігрових форм діяльності. Учні охоче беруть участь у різних дидактичних іграх, успіхи в яких приносять учням моральне задоволення, а через нього формується інтерес до фізики. Значно ширші можливості дають для цього різні види позаурочної роботи: фізичні вікторини, брейн-ринги, змагання, суди над фізичними величинами і явищами тощо.

Проте зводити всю діяльність на уроці до ігрових форм не можна, треба домагатись розуміння учнями навчального матеріалу, бо без цього подальше вивчення фізики неможливе. Оскільки всі учні мають різні здібності і можливості, то потрібно задавати учням диференційовані завдання, які були б посилюючими для них. Широкі можливості для цього дають диференційовані лабораторні роботи [4].

Показ застосувань фізичних явищ і законів у різних сторонах людської діяльності розкриває значення фізики в житті сучасного суспільства й сприяє формуванню інтересу до вивчення фізики. Крім відомих прикладів з шкільних підручників варто використовувати задачі, в яких іде мова про конкретні машини, механізми і технологічні процеси, зокрема ті, про які учні знають і бачили. Так, у сьомому класі можна вказати потужність двигуна тролейбуса, його швидкість. Вимогою задачі буде знаходження сили тяги тролейбуса. У восьмому класі можна в задачах ставити завдання знайти силу струму в двигуні тролейбуса, споживану тролейбусом потужність електричного струму, коефіцієнт корисної дії тощо.

Учні середнього шкільного віку менше цікавляться знаннями, а більше оцінкою. Тому в руках умілих учителів оцінка не тільки відображає стан досягнень учнів з фізики, але ще є і тим інструментом, який заохочує учнів до роботи. Учителі дають завдання учням з написання коротких рефератів або творів на фізичну тематику. Кращі з них можуть бути зачитані на уроці і обов'язково оцінені.

Цим не вичерпується арсенал методів і прийомів, що формують інтерес учнів до вивчення фізики. Але для подальшої результативної роботи з формування інтересу, треба вміти його виявити.

Для виявлення пізнавальних інтересів та їх предметної спрямованості використовують, зокрема, анкети різноманітного характеру. Але будь-яка методика педагогічного дослідження пізнавальних інтересів повинна бути спрямована на розкриття сутності процесів їх формування, а не на констатацію факту їх наявності чи відсутності. У зв'язку з цим слід підкреслити, що відповіді на питання анкети являють собою лише матеріал для аналізу, в якому і розкривається

теоретична позиція дослідника в оцінці одержаного результату. Перспективами подальшого дослідження пізнавального інтересу підлітків до вивчення фізики буде визначення гендерних відмінностей інтересів до даного предмету.

Література

1. Волошина В.В. Развитие познавательных интересов у дошкольников та младших школьников. / В.В.Волошина, Л.В.Долинська, Л.В. Лохвицька – К.: НПУ імені М.П. Драгоманова, 2003. – 52 с.
2. Выготский Л.С. Психология развития человека. / Л.С. Выготский – М.: Изд-во Смысл; Изд-во Эксмо, 2004. – 1136 с., илл. (Серия „Библиотека всемирной психологии“).
3. Гнезділова М. Спілкування та поведінка підлітків / М. Гнезділова // Психолог. – 2002. – №38-39. – С. 42-45.
4. Іваницька Н. Диференційовані лабораторні роботи з фізики на першому ступені навчання / Н. Іваницька // Фізика та астрономія в школі. – 2004. – №2. – С. 38-42.
5. Кон И.С. Психология ранней юности / И.С. Кон – М.: Просвещение, 1989. – 255 с.
6. Левитов Н.Д. Психология старшего школьника. / Н.Д.Левитов – М.: Учпедгиз, 1955. – 214 с.
7. Мухина В.С. Возрастная психология: феноменология развития, детство, отрочество. / В.С. Мухина – Учебник для студ. вузов. – 4-е изд., стереотип. – М.:Издательский центр «Академия», 1999. – 456 с.
8. Онацький В.М. Інтерес у структурі обдарованості / В.М.Онацький // Психологія.Збірник наукових праць.– К.: НПУ імені М.П. Драгоманова. Випуск 14, 2001. – С 96-103.
9. Панина И.Я. Формирование познавательных интересов учащихся на уроках физики. / И.Я. Панина – М.: Просвещение, 1985. – 128 с.
10. Рубинштейн С.Л. Основы общей психологии. / С.Л. Рубинштейн – СПб.: Питер, 2005. – 713 с.
11. Рудик П.А. Психология. / П.А. Рудик – М.:Учпедгиз,1995. – 428с.
12. Щукина Г. И. Педагогические проблемы формирования познавательных интересов учащихся. / Г. И. Щукина – М.: Педагогика, 1988. – 208 с.

В статье рассматривается проблема интереса как эмоционального компонента учебной деятельности. Представлен теоретический анализ проблемы познавательного интереса в современной научной психолого-педагогической литературе. Проведенное эмпирическое исследование формирования познавательного интереса у подростков в процессе изучения физики показало особенности и специфику данного интереса. В статье акцентируется внимание на необходимости использования интересных опытов и демонстрационных исследований на уроках физики.

This article discusses the problem of interest, as an emotional component of studying activity. Has been represented a theoretical analysis of the problem of cognitive interest in modern scientific psychological and pedagogical literature. An empirical investigation about formation of informative interest among teenagers in the process of studying of physics which has been conducted shows features and specifics of interest. The article points out on the necessity of using interesting experiments and demonstration researches in physics lessons.

Статтю подано до друку 13.05.2014.